

**„CSODAFIÚ-SZARVAS FÖLÁLL AZ OLTÁRON
Születésnap i köszöntő, 2008.**

Nagy László (1925-1978)

Kocsár Miklós (1933-2019)

*„Tavas kerekedik,
bimbó tüzesedik,
jázminfával fényes,
agancs verekedik,*

*csodafiú-szarvas
nekitülekedik,
nekitülekedik.”*

Kocsár Miklós – *Nagy László* versének metafora-füzérére hangolt kórusművének első sorai ezek, melyek lüktetése a természeti lét kipattanásának látomását idézi a csodafiú-szarvas szimbólumának virágfényben úszó, „jázminfával fényes” animális küzdelmének képében. Nagy László „regős énekének” további három versszakában (az elsővel együtt) – a földi élet „négy évszakának vegetációt irányító örökké megújuló körforgása” jelenik meg. Ha a szöveget vizsgáljuk, kozmikus balladát olvasunk és látunk, Kocsár zenéjében pedig kozmikus balladát hallunk. Ha a vers és a zene metafizikáját értelmezzük, teljesen nyilvánvaló, hogy az emberi élet és halál filozófiájának megbonthatatlan víziója tárul elénk.

A szarvas-énekek misztériumának története régi keletű. A görög *Arisztotelész* például úgy tudta, hogy a szarvas a kígyónak a legfőbb ellensége, s amikor a szarvas megvénül, leheletével magához csalogat egy kígyót és lenyeli. Ezáltal maga is a kígyóhoz hasonlónak válik, levedli a bőrét, és megifjodik. Buddhista tanítás szerint *Buddha* egyik előző életében szarvas volt, ezért Indiában a szarvas ma is a bölcsesség szimbóluma. A lappföldi vagy a finnugor-szamojéd mondáknak ugyancsak jeles szereplője a szarvas, aminthogy a csodaszarvas-monda a legismertebb középkori történet a magyarság eredetéről. Hunor és Magyar egy vadászat során a Meotisz ingoványos vidékén üldözi, hajtja az időnként feltűnő, majd eltűnő csodálatos vadat. Ezt örökíti meg *Arany János* a *Buda halála* hatodik énekében: *Rege a csodaszarvasról* címmel.

Nagy László verse – és Kocsár Miklós zenéje – egy más történet: egy antropomorf és egyben transzcendens csodaszarvast jelenít elénk, „aki” bármennyire is csodafiú-szarvas, „halandó”, „aki” küzd az életéért: „*Vadászok meglőnek, / golyó a szügyemben, / [...]sírva sírok, sírva sírok, / ha sietek, lemaradok, / csodafiú-szarvas / hiába vagyok, / hiába vagyok.*” A záró versszak maga a metaforikus, bennünk élő transzcendencia: „*Deresen, havasan eljön a karácsony, csodafiú-szarvas föláll az oltáron, szép agancsa gyúlva gyullad, gyertya tizenhárom, gyertya tizenhárom.*”

A „pogány” hagyomány kimondatlanul keresztény revelációvá lényegül: „látomásos báránnyá” az oltáron. Kocsár zenéjében mindez: diatonikus és pentaton dallamfordulatok és ellenpontok lendületével társul. Lázadás és kétségbeesés, elfogadás és önfeláldozás: sajátos és összetéveszthetetlen harmóniák, diszharmóniák, oldások és kötések sodrásában. Mintha a zene *ősnyelve* szólna: „természeti tüneményként”.

Összhangzattani elemzésre természetesen nem vállalkozhatunk, annál is inkább nem, mert kiváló doktori értekezésében – *Ordasi Péter* megtette. Egyik igen érdekes megállapítására azonban ezúton szeretnénk felhívni az olvasó figyelmét. Ahogyan *Szabolcsi Bence* a „dó-re-fá-mi” jellegzetes négy hangot Mozart „kézjegyének” tartja, - a „mi-fá-mi-szó-mi” rendre visszatérő öt hangot *Kocsár Miklós* „kézjegyének” nevezi. Megemlíthetjük itt természetesen *J. S. Bach* nemcsak az ismert fűgában előforduló: „b-a-c-h” kézjegyet is akár, - de *Liszt Ferenc* „szó-lá-dó” kereszt motívumát, „hangszimbólumát”, amely a szerző számos művében újra meg újra megjelenik.

Összegezve megállapíthatjuk, hogy *Kocsár Miklós Csodafiú-szarvas* című remekműve talán a legemblematikusabb alkotása is egyben, amely őt – más műveivel együtt – a *Bartók-Kodály-Bárdos* „hármast” kóruszenéjében megmutató magyar és európai kórusművészet magasságába emeli.

A különös *Kocsár Miklós* zeneszerzői pályáján sajátosan az, hogy tulajdonképpen a hangszeres muzsika világát bejárva érkezik az emberi hang, a kórusének dimenzióihoz – annak ellenére, hogy diplomamunkáját a *Hegyi legények* című kantátáját újjörög népköltési énekekre írta – *Farkas Ferenc* tanítványaként.

Kocsár Miklós pályájának értékelése természetesen nem lehet feladatunk – hiszen kismonográfia formájában *Gerencsér Rita* zenetörténész ezt megtette - néhány gondolatnyi méltatása azonban talán igen. *Kocsár Miklós* zeneszerzői pályája széles ívű, az opera és a balett kivételével szinte minden fontos zenei műfajban alkotott és alkot. Kantáták, oratóriumok, misék, zenekari művek, versenyművek, kamarazenei alkotások, hangszerszólók, dalok és kórusművek sorakoznak a lajstromban. Ez nem jelenti természetesen azt, hogy például a *Csodafiú-szarvas* misztériumának zenéjére nem lehetne balett-etűdöt koreografálni.

Hangszeres és vokális művei sajátos viszonyban, kölcsönhatásban állnak egymással. Egyetérthetünk *Gerencsér* Rita állításával, aki úgy véli: „A hosszú évek rendszeres nyilvános zongoraszereplése hangszeres biztonságot teremt számára. A jazz kibontakoztatja improvizációs készségét, megszilárdítja formaérzékét. Harsonás neveltetése szintén egész életművére rányomja bélyegét: a rézfúvós hangszeres színe, dallamrajza, szonórus cantabilitása iránt megnyilvánuló vonzalmával. Ez az érdeklődése nemcsak a fúvós kompozíciók felé vezet majd alkotó fantáziáját, hanem az éneklő emberi hang – a dal, a kórus irányába is.” Sajátos elágazások ezek, és hozzátehetjük azt is, hogy az egyszólamúság világában ugyanolyan biztonsággal mozog, mint a vokális és a hangszeres polifóniában. Egyszólamú műveinek – dalainak és hangszerszólóinak – hangulatában, hangvételésében, dallamvezetésében a magyar népdaltradíció lüktetése sejlik. Dalaiból és hangszerszólóiból is a líraiság és valamiféle ezoterikus, tovatűnő melankólia árad: József Attila: *Ringató*, Radnóti Miklós: *Bájos*, Garcia Lorca: *Lélekharangok*, *Öt virágének* Ágh István verseire, illetve: *Szonatina* zongorára / csembalóra, *7 sonate* (Homage a Scarlatti) cimbalomra, *Tre Notturmi* zongorára – és így tovább.

Polifonikus művei esetében pedig azt érezzük, hogy amikor mondanivalója és szenvedélye már nem fér bele a homofóniába, szinte szétfeszíti az egyszólamúság törvényeit; gondolatainak, érzelmeinek sokfélesége és sokszínűsége a többszólamúságban új kifejezési és megjelenési formákat keresve – valahol a „mélyben” a természetes és a felhangok szivárványos varázsénekei ölelkeznek, szólnak: *Dialoghi*; *Hang-szín-játékok*; *Arioso* – és még sorolhatnánk tovább. Miközben impressziók és expressziók hatáselemei felelgetnek egymásnak – a lélek hárfahúrjain. Ugyanez az életérzés tükröződik versenyművei közül különösen az *Elégiá*-ban (gordonkára és vonószekarra), a *Gordonkaversenyben* és a *Concerto lirico*ban; oratórikus művei közül pedig *Az éjszaka képeiben* Juhász Ferenc verssoraira, melyet 1988-ban írt az Europa Cantat Fesztivál pécsi nyitó-

hangversenyére. Ez utóbbi mindenképpen Kocsár Miklós pályájának egyik transzcendentális magaslat, amellyel kapcsolatban Gerencsér Rita szemléletesen a következőket mondja: „A teljes mű drámai tetőpontja: a negyedik tétel apokaliptikus kórus-freskója [...], az éjszaka látomásain áttűnő Nap fényében - diatonikusabb dallamrajzával a zenekar feltornyosuló faktúrájával, a kórus magasba emelkedő zenei szövétével – az élet a remény pillanatát rögzíti. Ez az életérzés, ez az árnyékból a fénybe érkező dramaturgia – a korszak zeneszerzésének ritka megnyilvánulása.” E művek sorában kell megemlítenünk a hívő lélek érzelmi hitvallásaként megmutatkozó vegyeskarra és orgonára komponált *Magnificat*-ját, továbbá a *Missa Secundat* is.

Kocsár Miklós művészetének, zeneszerzői pályájának további magaslatait kórusművei jelentik, melyeknek leghatásosabb, legfilozofikusabb példájáról, a *Csodafiú-szarvasról* írásunk első részében már részletesen szóltunk. Nem szeretném kétségbe vonni a zeneszerző hangszeres alkotásainak jelentőségét, de úgy vélem, eddigi munkássága legmaradandóbb vonulatának kórusműveit tekinthetjük. Közülük is egyrészt a *Nagy László* verseire írottakat, másrészt az *Erdélyi Zsuzsanna* gyűjtéséből kiválasztott népi imádságok szövegére írt kórusműveket, valamint a kifejezetten latin szövegekre komponált egyházzenei alkotásokat.

Meggyőződésünket és hitünket erősítő nagy öröme és reménye a magyar énekkari művészetnek, hogy Kocsár Miklós több mint száz egynemű és vegyeskari művel gyarapította, ajándékozta meg nemzeti zenekultúránkat. Nyugodt lélekkel kijelenthetjük, hogy *Kodály* és *Bárdos* kórusainak művészi színvonalán és értékén írt művei – saját hangjának és saját útjának megtalálásával *új reneszánszát jelentik korunk hazai és európai kórusművészetének*. Nem véletlen, hogy Brüsszeltől Helsinkin át Tokióig éneklük kompozícióit. Ahogyan *Francis Poulenc*, vagy *Benjamin Britten* kórusait az első néhány ütem elhangzásakor nyomban felismerjük,

Kocsár Miklós kórusműveinek hangzásvilágáról ugyanezt mondhatjuk. Úgy hiszem, zenei mondanivalójának kiváltásához döntően hozzájárulhatott ugyan Nagy László expresszív költészete, de ez zenéje autonómiáját, sajátosságát egyáltalán nem veszélyeztette. Szebbnél szebb melódiájú és harmóniájú művek bizonyítják ezt: a *Tűz, te gyönyörű*, a *Liliom-dal*, az *Ó, havas erdő némasága*, a *Tűzciterák* és a már elemzett *Csodafiú-szarvas*. Az *Erdélyi Zsuzsanna* archaikus népi imádságokat tartalmazó kötetéből vett szövegek zenei megformálása újabb magasztalt jelentenek, mintha a dallam és a harmóniák ritmusa együtt született volna az imaszövegekkel: *Mégis mondom; Damion; Hegyet hágék; Óh hajnal, hajnal* de a többi esetében is. A pentaton elemekből épülő dallamok dinamikájában: a zene „ösnylve”, ősi ritmusa szól – azt mondhatjuk: bartóki értelemben.

Az elmúlt másfél évtized kórusműveinek szövegét illetően arra is felfigyelhetünk, hogy a *Missa in A* (1990-1992) születése óta egyre több a latin nyelvű, amely nem egyszerűen nyelvi kérdés, hanem mélyen tartalmi vonatkozás. Közülük is legszebbekben: a *Salve regina*, a *Jubilate Deo*, a *Missa secunda*, az *Assumpta est Maria*, a *Libera me*, a *Cantate Domino*, a *Requiem aeternam*, az *Alma redemptoris Mater* harmóniáiban – miként a többiben is – az emberi lélek olyan mélységei tárulnak fel és tárulnak elénk, amelyek új rejtélyeket, új dimenziókat rajzolnak a magyar kórusművészet horizontjára. Egy korábbi beszélgetésben úgy nyilatkozott Kocsár Miklós: „Szeretem, ha a zene öntörvényűen halad a maga útján, és ritkán kell beleavatkozni a mozgásába. Csak, mint a pásztor, figyelmesen kell terelgetni.” Igen: az emberi lét és a zene törvényei szerint.

Több mint három évtizedes keresés, kutatás vezette el Kocsár Miklóst saját hangjának, stílusának, harmóniarendjének megtalálásához, olyan emelkedők felé, amelyek már a maradandóság magasztalt jelentik és jelzik. Jelképesen szólva – ezen az úton egyik kezét *Palestrina*, a másik kezét *Kodály* fogja, elkísérve őt a művészet ethoszának, az igazság, a jóság, a szépség és a szeretet magasztos

beteljesüléséhez. Kocsár Miklós zenéjében, kórusművészetében a teremtett világrend harmóniai szólnak – transzcendentálisan; bennük a küzdő, halandó ember és az Örökkévaló dicséretének zsolozsmáit halljuk.

*A szerző címzetes főiskolai tanár, a filozófiai tudományok kandidátusa, az MTA köztestületi tagja, a Nemzeti Filharmónia ny. igazgatója, a Magyar Örökség-Díj bíráló bizottságának tagja,

A képek forrása:

Nagy László (zorongo.eoldal.hu)

Kocsár Miklós (xn-hajdnc-lwa7t.hu)